

УНИВЕРЗИТЕТ У ПРИШТИНИ
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ

КОСОВО И МЕТОХИЈА
У ЦИВИЛИЗАЦИЈСКИМ ТОКОВИМА

МЕЂУНАРОДНИ ТЕМАТСКИ ЗБОРНИК

Књига 1

Језик и народна традиција

КОСОВСКА МИТРОВИЦА
2010

Александар Лома
Београд, Србија

СТАРОСРПСКИ ТОПОНИМ ЧРЊЕГОЈНО

Ономастички увиди у друштвену историју префеудалног доба

Разматрају се, у општесловенском контексту, топономастичка сведочанства са старосрпског терена о неким префеудалним друштвеним установама.

Кључне речи: топонимија, словенска, рани средњи век, Србија, друштвена и културна историја.

Стара српска писменост почиње са првим Немањићима, па тек од тога доба имамо и обилније потврде старосрпских имена, личних и географских. Што се тиче ових других – тј. топонима, хидронима и оронима – остављајући по страни оне чије је предсловенско, супстратно порекло извесно – нпр. на Косову и у Метохији *Лиљан*, *Дрим*, *Шара* – има их не мали број словенског порекла за које можемо претпоставити да су знатно старији од времена кад су нам први пут забележени, да су морали настати убрзо након досељења Словена на Балкан. Поводом за такву претпоставку обично бива чињеница да је неком топониму у основи старински словенски апелатив или антропоним који иначе није посведочен на словенском југу. Први случај имамо са топонимом *Сићево* на Косову и у северној Метохији, изведеним од прасловенског назива за врсту птице који као такав није познат у јужнословенским језицима.¹ С обзиром на природу старосрпских извора, њихово негативно сведочанство има још већу тежину за антропониме него за апелативе, јер је нека реч лако могла живети на датом терену до краја средњег века и тек онда се изобичајити не оставивши писаног трага за собом, док нам је старосрпски именослов немањићког доба релативно добро познат, захваљујући владарским повељама, од којих се обилношћу антропонимске грађе нарочито истичу оне које се односе на црквене поседе у Метохији, а делом и на Косову. У тим условима, сазнање

¹ Два села тога имена, једно у доњем сливу Клине, друго у горњем Лабу, оба посведочена од 1455. (Пешикан 1984: 6, 14), даље *Сићево* код Ниша, пољ. *Susewo*, чеш. *суs*, рус. *сѣч* „гањаста ћук, *Aegolus funereus*“ < прасл. **sy(k)tъ*, без континуанти на југу (А. Лома, ЕРСЈ ОС 68–69).

да лично име одражено у неком топониму није посведочено у старосрпским изворима нити доцније, пружа нам већ озбиљан *argumentum e silentio* да га припишемо преднемањићком периоду, особито ако је и образовање топонима архаично.

Такав је случај са именом данас ишчезлог села *Чрњејојно* које се помиње у повељи кнегиње Милице издатој 1396–1402. манастиру Дечанима. Налазило се у Метохији негде у поречју десне притоке Белог Дрима Рибнице, данашњег Рибника-Ереника. Милица прилаже дечанском манастиру између осталих **Село Чрнегойно сѣ всеми мегалми.**² Структура имена је јасна: то је придев изведен суфиксом *-ьнѣ*, у средњем роду према *село*, од личног имена **Чрњејој*, које ваља писати са звездicom јер није непосредно посведочено ни на српском терену ни другде. Поред те чињенице, у прилог великој старини топонима говори и начин образовања, јер док је суфикс *-ьнѣ* обичан и до данас продуктиван у творби описних придева типа *Брезна*, *Рујно*, у посесивном значењу среће се само ретко у топонимији, где, функционално, долази уместо *-јѣ* при извођењу присвојних придева од личних имена чија се основа завршавала на *-ј*, код којих је избегаван јотов суфикс, јер би након упрошћења два *ј* постао неприметан и добило би се наоко асуфиксално образовање; уп. од прасл. ЛИ **Веџиѣ* село *Безује* у Пиви, али *Безујно* код Чајнич (ЕРСЈ 3: 60), у Славонији *Сѣриџивојна* од ЛИ **Strživojъ*, код Београда *Часѣрен*, *Часѣрно*, изворно *Часѣријно* или *Часѣријна*,³ од ЛИ *Častrjъ*, уп. стпољ. *Czastryj*, топоним *Czastryjewo* итд. (Лома 1997: 9). Треба нагласити да, док је јотов суфикс био продуктиван кроза цео средњи век до у рано турско време, *-н-* као његова супституција (или проширење) посведочено је само у топонимији, а није живо као творбена категорија у старосрпским споменицима. Топономастички налаз је дакле јасан: посреди је архаично посесивно назвање у значењу „Чрњегојево село“. Остаје да се објасни антропоним *Чрњејој*. Рећи да је то сложено име са придевом **čьrnъ* „црн“ у првом и глаголом *іојиѣ* у другом делу не би било нетачно, али није ни довољно прецизно. Имена са придевом **čьrnъ* има, у XIII в. један кнез у околини Дубровника звао се *Чрномир* (MS 42), код Пољака је у средњем веку посведочено *Czarnomyśl*. Много је чешћи у антропонимији антоним **bělъ* у значењу „добар, срећан“, а зашто су се давала имена са првим чланом **čьrnъ* можемо само нагађати, можда због заштите од урока. Но у *Чрњејој* немамо придев,

² Пешикан 1981: 41; Младеновић 2007: 392. Читати ваља са Пешиканом л.с. *Чрњејојно*, а не *Чрнејојно*, не само зато што је то структурно вероватније, већ и стога што писар Миличине повеље и другде пише *ѣ* уместо *ѥ* (**Ѧдинороднаго**). Топоним је поживео најмање још стотинак година и дочекао да буде забележен у облику са извршеном променом *чр > цр*, у турском попису Скадарског санџака из 1485, када су ту постојала два села истога имена, *Горња* и *Доња Црњејојна* (Пешикан 1986: 46); ако је читање тачно, оно потврђује *-њ-*, као и постојање варијанте топонима у женском роду. Колебање рода типично је за имена села придевског порекла, која су се час могла наслањати на реч *село* (као у повељи), час на њен старији синоним *вьсь*, за чије присуство на старосрпском тлу уп. Лома 2003.

³ *Častrina* у тур. пописима XVI в. (ШАБАНОВИЋ 1964: 57, 160, 349, 486, *Zaschtrina* на фон Епшелвицовой карти из 1718 (ПАНТЕЛИЋ 1948: 35).

јер би онда име гласило *Чрноѿј. Композициони елеменат чръе- може бити само од неке именице палаталне основе изведене од основног придева *чърпъ или чърпѧ. Таква именица постоји у словенским језицима и реконструирше се за прасловенски у разним значењима, од апстрактног „црна боја“ до конкретних „црнина, одело које се носи у жалости; црногорична шума; врста патке“ и сл.⁴ Од тих значења за нас је најзанимљивије староруско *чернь* „прост народ“.⁵ Ако допустимо да је и у старосрпском постојала реч *чръѧа у том значењу, долазимо до смисленог тумачења личног имена Чръе-ѿјој: то је „онај, који храни прост народ“. *Чърпъ-гојъ би у првом делу садржало секундарну ја-основу *чърпѧѧѧ, јер бисмо од првобитне *i*-основе *чърпъ очекивали везивни вокал *-i-* или *ь > ѿ*,⁷ *Чърпѧгојъ или *Чърпъгојъ, дакле *Чръѿѿјно или *Чръѿјно. Од варијанте *Чърпѧгојъ је по свој прилици скраћено староруско *Черниг које лежи у основи имена староруског града Черниговъ.⁸

*Чърпъгојъ / *Чърпѧгојъ не би било једино име са сличном семантиком очувано у топонимији. Златиборски топоним *Сироѿјно* изведен је на исти начин као Чръеѿјно од ЛИ *Сиро-ѿјој „онај који храни сироте, тј. сирочад или сиротињу“; ту је у првом делу придев *сиръ „сирот“. Поред глагола *ѿѿиѿѿи* у другом делу долази и *ѿѿиѿѿи*: топоним *Сјерѿѿиѿѿе* код Колашина је *j*-посесив изведен од личног имена *Сироѿѿѿи „онај који гости сироте“.⁹ У старочешком

⁴ ЭССЯ 4: 157 s.v. *чърпъ; секундарна ја-основа *чърпѧ у чеш. *černě*, укр. *черня*.

⁵ Може се наслути мотивација таквог назвања. У традиционалним индоевропским културама друштвени сталежи разликовали су се бојом одеће; свештеници су се одевали у бело, ратници у црвено, а прост народ носио је одела загасите боје (уп. Рунвел 1989: 159–160; 191–192; 270; Лома 2002: 107). У том случају имали бисмо посла са претхришћанским и префедудалним друштвеним термином.

⁶ Формално, могло би се помишљати на компаратив *чърпъѧѧѧ „црњи“ и тип *Боље-рад, Уњемир, Паче-мил, Даље-ѿѿѿи*, но у тим свим случајевима први део је адвербијалан, а компаратив од *чърпъ није посведочен у ономастици.

⁷ Уп. стсрп. *Пуѿѿислав*: прасл. *ррѧъ, *-i m.*, *Гѿѿѿислав* поред *Гѿѿѿѧв* < *Gostъslavъ: прасл. **gostъ, -i m.* (Лома 2007: 675).

⁸ У том облику име се помиње први пут у Несторовом летопису под годином 907. и доцније често; варијанта *Чернѧговъ* која се спорадично среће од XIII в. представља хиперкоректно писање подстакнуто прелазом *ѧ > и* на том терену, а варијанта *Щернигов* проистекла је из споја са из (*ис-Чернигова > и-Щернигова*), уп. Нерознак 1983: 185 д.; вероватно се на истој синтагми заснива и Порфиригенитова потврда из око 950. *Тѧѧръѧѧѧѧ* (ак. -ав), где је друго *-ѧ*-омашка уместо *-ѧ*- [v], уп. Багрянородный 313 д. Извођење од хипотетичног апелатива *чернига „црно благо, црница“ (Роспонд 1972: 43 д., за њим Нерознак l.c.) или „врста боровнице“ као варијанта од рус. *черника* (Маројевић 1985: 42 д.) не би било много вероватно и да је такав апелатив посведочен; у најмању руку, ЭССЯ 4/1977:153 реконструирше само *чърпѧѧѧ, а проблеми са структуром личног имена *Черниѧ* отклањају се претпоставком да је у питању хипокористик од *Черниѧѧѧ, што је архаичан, али добро посведочен тип скраћивања двочланих имена, уп. *Борис* од *Борислав*, *Доман* од *Доманѧѧѧ*, *Велим (топоним *Велимље*) од *Велимир*, *Будим (топоним *Будимља*) од *Будимир* итд., в. Лома 2007: 677. На могућност везе између стсрп. *Чръеѿјно* и струс. *Чернигов* указала нам је академик Светлана Толстој.

⁹ Псеудојекавизам као и *Сијерач* у Подрињу, *Сијерач* поред *Сиерач* код Пакраца, стсрп. *Гѧѧѧѧ* око 1220. за дан. *Сирчу* код Краљево, уп. стпољ. *Szircz* XIV в., дан. *Siercz*, све *j*-посесиви од хипокористика *Sirъkъ, одакле пољ. ЛИ *Sirek* (Rospond 1983: 127; за *ip > ѧр* в. Лома 1998).

антропониму *Črnhost (Svovoda 1964: 73) први члан, с обзиром на одсуство везивног вокала, неће бити придев, него именица *i*-основе *črntь, а значење би било „онај који гости прост народ“. Ова имена одражавају друштвену раслојеност префеудалног доба; давала су се очито у круговима родовске аристократије (уосталом, за Чрњегоја, Сирогоја, Сирогоста може се узети да су били власници по њима прозваних села) и не треба их схватити у чисто каритативном смислу, као израз жеље да се онај ко их носи истиче својом великодушностју и добротинствима према сиромашном народу. Њихов прави смисао везан је за установе родовског друштва, које смо покушали да расветлимо пишући недавно о старосрпском термину *мѣройьхъ* (Лома 2010). Ту смо показали неоснованост дубоко увреженог Шафариковог извођења од имена (иначе непостојећег) трачког племена *Μέροτες*, и ваљаност пре више од сто година предложене етимологије Александра Вирага, који је ову реч протумачио као словенску сложеницу од речи *тѣра у значењу „одређена количина жита“ и *рѣхати „туцати у ступи“; додатно смо указали на могућност да је иста сложеница одражена у украјинском *мирошник* „млинар који за ујам узима одређену меру жита“, што би потврђивало да реч има своје корене у познопрасловенској префеудалној средини. Реч је о једном времену када још није било млинова односно воденица у којима се жито млело у ситно брашно и када се још није била распрострањила пшеница *Triticum aestivum* код које се љуспа одваја од зрелог зрна већ при вршидби, него су преовлађивале врсте пшенице крупник (*Triticum monocossum*, *Triticum dicossum*) и јечам (*Hordeum*), код којих је опна чврсто срасла са зрном те се морају туцати у ступи, поступак који се означавао глаголом *рѣхати, а производ је била прекрупа, која се тада широко користила за људску, а не као данас углавном за сточну исхрану. О томе уосталом сведочи и сам прасловенски назив *рѣшено, *рѣшеніса коме је у основи трпни придев од *рѣхати и значио је изворно „истуцано жито, прекрупа“. Наша је претпоставка да је, у префеудално доба о којем говоримо, након жетве на великим поседима настајала потреба за радном снагом која ће пожњевено жито прерадити у прекрупу и да су меропси првобитно били сиромашни надничари без довољно своје земље који су обављали тај посао за богате земљопоседнике и заузврат добијали од њих одређену количину жита, а вероватно су их домаћини и бесплатно хранили док им раде на имању. У таквој ситуацији имена *Чрњејој*, *Сиројој*, *Сиројосі* имала су своје пуно значење као амблеми земљопоседничког племства. Разумљиво је да су управо ти сиромашни надничари били предодређени да се са успоставом феудалних односа преточе у сталез зависних земљорадника, на које се у старој српској држави пренео и описни назив за њих *тѣропси.

У исто рано, историјским изворима преслабо осветљено доба словенских сеоба и првих векова живота Срба на Балкану, али у другу сферу друштвеног живота, води нас један топоним из северне Метохије, најраније забележен у

Жичкој повељи: *Трѣбовиѣићи*,¹⁰ село које је најпре припадало Жичи а након тога Пећкој патријаршији. Временом му се облик упростио: Глиша Елезовић бележи га као *Требовиће*, а данас гласи у једнини *Требовић* (Пешикан 1981: 59). У свом изворном лику, то је патронимик на *-ићи* од иначе непосведоченог личног имена **Трѣбовиѣи*. Ради се опет о сложеном антропониму, са задњим чланом *-vitъ* као у, на пример, *Добровиѣи*, који долази и као предњи члан, нпр. у *Виѣио-мир*, и различито се тумачи, но по свој прилици посреди је исти корен као у глаголу *вијаѣи*, именицама *вој*, *војник*, *војска*, а распон претпостављивих значења креће се од „ратник, господар“, до „победа, добит, плен“¹¹ Нама је овде, међутим посебно занимљив први члан, а то је свакако прасл. **terba* „жртва, жртвоприношење“. Треба нагласити да је та реч посведочена искључиво у паганском – и, с обзиром на хришћанску природу извора негативном – контексту многобожачке жртве; реч *тѣрѣба* у црквенословенском језику значи управо то. Следствено томе, епоним рода који се звао *Трѣбовиѣићи* носио је име које се може интерпретирати као „онај који приносећи жртве боговима (подразумева се: паганским) стиче господство, победу, плен или сл.“. То би, дакле, био један од ретких паганских остатака у српској топонимији, свакако веома стар.¹² Својим пак другим делом име *Трѣбовиѣи* спадало би у групу антропонима везаних својим настанком за идеологију војне аристократије. Познато је да се код народа који су се образовали у сличним историјским околностима као Срби најраније имовинско раслојавање одвијало гомилањем добара у рукама предводника ратничких дружина, који би након успешних похода за себе узимали главнину плена; доцније је из те војне аристократије настајало горепоменуто земљопоседничко племство. „Ратнички“ именован старих Словена на старосрпском простору добро је заступљен именима са елементом *војъ* (уп. у Метохији XIV в. *Војсил*, *Војислав*, *Војиѣх*, *Добровој* итд., Грковић 1986: 58–59, 80) а могу му се приписати и неки други антропонимски типови, као имена са *крај*, где за ту реч претпостављамо значење садржано у *крајина* „погранични рат“.¹³ Од старосрпских сложених имена ту би спадала *Крајислав*, *Крајимир* и

¹⁰ 1222–28: *оу Хвостнѣ села: ... Тѣрѣбовитики*.

¹¹ SVOBODA 1964: 91; уп. цсл. *взвѣитъ* „добит“, *вои* „ратници“, *повниѣти* „покорити“, *вијаѣи* итд.

¹² Колико стар, не знамо, јер у Чешкој налазимо потпуно идентичан назив села *Trěbovčice*, а у истој групи жичких села око данашње Пећи *Љуѣиолави*, данас *Љуѣиолаве* (Елезовић; Пешикан 1981: 52) имају такође тачну аналогију у чешком топониму *Litohlavy*, док се име трећег села из те групе, *Лѣбѣане* (акценат Елезовићев), може схватити као назив за досељенике са истог подручја, из Полабља, а не из области око реке Лаба, чије је име, по свој прилици, такође пренесено у сеоби са реке Лабе, притоке Северног мора, уп. у Чешкој место *Vrchlabí* на реци Лаби, у средњовековној Србији краљевски дворца *Врхлабје* на горњем Лабу. Био би то један од изонимских снопова, како смо их назвали, као траг досељавања Срба из Порфиригенитове „Беле Србије“ на Балкан и у том случају не би имао непосредне везе са прежичима старе словенске религије на тлу Србије. У сваком случају чињеница је да христијанизовани Срби нису давали својој деци лична имена са речју *ѣрѣба*.

¹³ О том развоју значења код речи (*ѣо-*, *у-*)*крајина* у јужнословенској и источнословенској усменој епици в. Лома 2008: 122; оно полази од појма четовања на „ничјој земљи“.

Туђкрај (Грковић 1986: 107, 189). Ово последње се среће и код Чеха у средњем веку као *Súzkraj*; вероватно је било мотивисано жељом да се његов носилац прослави рагујући у туђем пограничју.¹⁴ Речито је и старочешко име *Držikraj* (Svoboda 1964: 77), које одговара старосрпском изразу *држати крајишти* из члана Душановог законика о властели *крајиштиницима*, одговорним за безбедност пограничних делова царства.¹⁵ То што су поменута имена са *крај* посебно добро посведочена на тлу Косова и Метохије можда је напросто последица околности да за ту област имамо највише повеља, али није искључено ни да је у вези са њеним пограничним карактером у преднемањићко доба, када су, по топономастичким сведочанствима, њен северни део настањивали Срби, а јужни – носиоци источнојужнословенских дијалеката, тако нпр. према два *Сићева* на северу имамо **Сиштевець**, данас *Шиштиевец* у Гори јужно од Призрена;¹⁶ та дихотомија сеже у најраније доба након досељења Словена на Балкан, јер се испољава и на супстратним топонимима; тако на северу од лат. *Ulpianit* имамо стрп. **Љпљань**, данас *Лийљан*, са епентетским -л- које се на македонско-бугарском терену изгубило, а са друге стране на југу *Теражда*, које се, вероватно преко етника **Terǫd-ja(ne)*, своди на антички топоним *Theranda*, са развојима *ǫ > a* као у македонском и *dj > žd* као у старословенском и бугарском (Лома 1991: 101, 131; Лома 2004: 53).

Занимљив феномен на општесловенском плану представљају сложена имена са елементом *вук*, стрп. **вѣлкѣ**. За просто име *Вук* његов најпознатији носилац, Вук Караџић, оставио нам је, у првом издању свога Рјечника из 1818, сведочанство да се давало ради заштите од урока, у породицама где се деца нису држала.¹⁷ Нема разлога да се сумња у то објашњење, и оно вероватно важи и за исти зооним у функцији антропонима код других словенских народа (рус. *Волк*, стчеш. *Vlk*), али се њиме не решава проблем који пред нас поставља чињеница да се сложена имена као *Вукослав*, *Вукодраг*¹⁸ срећу само на словенском југу, и то претежно на старосрпском терену, од најранијих времена. Још

¹⁴ То ми данас изгледа вероватније него претпоставка да је посреди заштитно име за дете рођено у туђини, коју сам својевремено изнео (А. Лома, ЕРСЈ ОС 73).

¹⁵ ДЗ § 49. (Приз.): **Властѣле крајиштици** (= **Властеле, кои к њ а и ш т а д љ љ ж е** Рак.), **која воиска тоуџга гѣде и плени земљу царевоу, теѣ ѣѣде опетъ презъ ныхъ земљу, ти-зиѣ властѣле вѣсе да плате ѣѣѣѣ коихъ ѣѣде дрѣжавоу.**

¹⁶ Лома 1993/95: 116. Можда овом семантичком кругу треба прибројати и ЛИ **Brodo-slavъ* одражено у чешком топониму *Brodeslavu* и српском *Бродосавце* у Опoљу јз. од Призрена (на тај паралелизам први је указао Јан Свобода у PROFOUS 5: 137, уп. Лома 1993: 116); то је једини словенски антропоним који садржи реч **brodъ* „прелаз преко реке“, а смисао му је „онај који стиче славу прелазећи реку“, свакако у контексту пограничног четовања. Подсетимо да је по легенди пренесеној у Несторовом летопису оснивач Кијева, Киј био „перевозник“, тј. да је контролисао прелаз преко Дњепра.

¹⁷ „Вук помен *viri*. Кад се каквој жени не даду ђеца, онда нађене ђетету име вук (да га не могу вјештице изјести: зато су и мени овако име нађели)“.

¹⁸ Стрп. **Вѣлкославѣ** (Грковић 1986: 57), **Вѣлкосавѣ** (већ око 1220, дисимилација!), **Вѣлкосалиѣ**, **Вѣлкомизиѣ**, **Вѣлкъмиѣ** (Даничић), **Вѣлкъдрагѣ** (натпис из доба Стефана Дечанског нађен на црквисти у Диѣима код Љига), **Вѣлкъдрагѣ**, **Вѣлкъмиѣ**, **Вѣлкъвои**, **Вѣлкъвѣтѣ** (СП 53) итд.

је Веселин Чајкановић указао на један старосрпски извор, где се народи поистовећују са животињама: Аламанин са орлом, Грк са лисицом, Бугарин са биком, Сирјанин са рибом, Татарин са хртом, Турчин са змијом, а Србин – са вуком (Чајкановић 1923: 39–40). Није познато има ли овај списак неки страни предложак, али и ако би се то испоставило, поистовећење Срба са вуковима свакако је настало у српској средини и одражава позитивно вредновање те животиње. Оно налази потврду и у фолклорним текстовима, од обредних формула, узречица и пословица, до епских песама, где је *вук* метонимијска замена за човека, свога, Србина, јунака и сл. Та је метонимија веома стара; срећемо је код других индоевропских народа: старих Индијаца, Иранаца и Германа. „Вук“ је често негативно конотиран и означава разбојника, преступника, али изворно је то члан ратничке дружине која је за свој узор имала вучји чопор (уп. Рунвел 1989: 196–197; Лома 2002: 87–89). Однос према таквим дружинама у архајским друштвима у којима су постојале био је амбивалентан и постојала је непрестана тензија између ратника, који су у мирнодопским околностима често знали усмерити своју насилну природу против сопствених сународника, и мирних пољопривредника. Та је опрека код старих Нордијаца нашла свој одраз и у ономастици. У Скандинавији разликују се области где у топонимији преовлађује име бога-громовника Тора, заштитника земљорадничког живља, и оне где је своје трагове оставио култ Одина, покровитеља ратничких дружина, *викиниа*.¹⁹ За нас је занимљиво да се сложена имена са саставним елементом „вук“ типа *Wolfgang*, *Wolfahrt*, *Wolfram* срећу још код Германа, и да се код њих она доводе управо у везу са поштовањем Одина-Водана. Сва је прилика да настанак и распрострањеност сложених имена са *вук* > *вук* код Срба ваља тражити у неком сличном култу, чији су носиоци по природи ствари били предводници сеобе на југ и запоседања нових станишта; горенаведено име *Вуковој* у себи најпрегнантије сажима ту представу.

У сеоби су из старе постојбине пренесене и неке друштвене институције, које су се са развојем феудализма изобичајиле, али су оставиле трагове у топонимији. Два таква реликта су називи жупе на обронцима Шаре *Ојоље* и планине у близини манастира Дечана *Ујездна*, данас *Ујезда*. Ово друго име је изведено од термина **ujędzъ*, који у северним словенским језицима означава једну специфичну врсту омећења властеоског поседа, коме би владар утврдио границе објездивши их на коњу. Ми немамо потврде да је тај обичај постојао и код Срба, али метохијски ороним најпре се може протумачити као назив планине, тј. високопланинског пасишта, додељене на описани начин властелину Витомиру, од којег је Ујездну Стефан Дечански откупио да је припоји манастирском поседу, или неком његовом претку.²⁰

¹⁹ Рунвел 1989: 201. Подсетимо да од стисл. *vikingr* потиче словенска реч **vicędzъ* > *вијез*.

²⁰ И *коупи кр(а)л(ѣ)вст(в)ѿ ми оу Витомиѿ Оујездноу* (ДХ 67). Уп. струс. *Ѡкзѿъ* „земљишни посед“, 1150: *И се есми далъ землю вѣ Погоновичохъ Мошиинскую Святѣи Богородици и епископу, и озера Нимикорская и сѣ сѣножати, и уѣздѣ княжѣ ...* [тј. посед који је кнез сам или

Јужнометохијско *Ойлоје* има свог познатијег пољског имењака, град *Ороле*, седиште истоименог војводства и историјску престоницу Горње Шлеске. Штавише, на оба места забележена је наивна легенда, по којој су први насељеници, угледавши место у долини, узвикнули „О, поље!“. Заправо је посреди прасловенски термин *obrolje „скуп родовских земљорадничких насеља, жупа“.²¹

Наш закључак гласи да нам старосрпски топоними и антропоними, ако их исправно тумачимо – а то подразумева уважавање законитости гласовног развоја, творбе, и, можда пре свега, паралела из других словенских земаља – отварају увиде не само у језичку и етничку, него и у друштвену историју времена које је претходило ономе од којег су нам први пут посведочени.

ЛИТЕРАТУРА

БАГРЯНОРОДНЫЙ – Константин Багрянородный: *Об управлении империи*. Текст, перевод, комментарии, ред. Г. Г. Литаврин / А. П. Новосельцев, Москва, 1991.

ГлСУД – *Гласник Српској ученој друштва*, Београд.

ГРКОВИЋ 1986 – М. Грковић: *Речник имена Бањској, Дечанској и Призренској власћелинства у XIV веку*, Београд.

ДАНИЧИЋ – Ђ. Даничић: *Речник из књижевних старина српских I–III*, Београд 1863–1864 (репринт 1975).

ДЗ – *Законик Стефана Душана, цара српској 1349 и 1354*, изд. Ст. Новаковић, Београд 1898.

ДХ – П. Ивић / М. Грковић: *Дечанске хрисовуље*, Нови Сад 1976.

ЕЛЕЗОВИЋ – Гл. Елезовић: *Речник косовско-мејхохиској дијалекта*, I = СДЗБ 4/1932, II = СДЗБ 6/1935.

ЕРСЈ – *Етимолошки речник српској језика*, ур. А. Лома, Београд, св. 1/2003, 2/2006, 3/2008.

ЕРСЈ ОС – Етимолошки одсек Института за српски језик САНУ: *Опедна свеска*, Београд 1998.

ЭССЯ – *Этимологический словарь славянских языков*, под редакцией О. Н. Трубачева, Москва 1974–.

преко свог опуномоћеника обележио објавивањем]; од XIV в. „округ, потчињен једном граду“ (Срезневский s.v.); стпољ. *ujazd* „законити обилазак на коњу земљишног поседа са циљем његовог омеђења“, топоним *Ujazd*, чеш. *Ujezd* (уп. SSS 6 s.v. *ujazd*; Rospond 1984: 408 о пољ. топониму *Ujazd*). Лома 1993: 116 прихвата уобичајено мишљење да је тај обичај германског порекла и само се хронологија његовог ширења међу Словене на основу овог топономастичког налаза помера за неколико столећа дубље у прошлост. Требало би ипак у обзир узети и могућност да су га и Словени и Германи преузели у доба сеобе народа или још раније од степских коњаника; омеђење поседа објавивањем на коњу код Скита помиње још средином V в. пре Хр. Херодот (IV 7).

²¹ Id.ib., где се допушта да је овај као и неки други хороними пренесен са севера.

Лома 1993 – А. Лома: Неки славистички аспекти српске етногенезе, *Зборник Мајице српске за славистику* 43, 105–126.

Лома 1993/95 – А. Лома: Језичка прошлост југоистичне Србије у светлу топономастике, *Говори љризренско-љимочке обласћи и суседних дијалеката*, Зборник реферата са научног скупа (Нишка Бања, 17–20. 6. 1992), Ниш 1993. [1995].

Лома 1997 – А. Лома: Српскохрватска географска имена на *-ина*, мн. *-ине*: преглед типова и проблеми класификације, ОП XIII, 1–26.

Лома 1998 – А. Лома: Лудмер, *Српски језик* III 1–2, 13–28.

Лома 2002 – А. Лома: *Пракосово. Словенски и индоевројски корени српске ејике*, Београд.

Лома 2003 – А. Лома: Старосрпско *всь* „село“ и његови трагови у топонимији, ОП XVI, 1–16.

Лома 2004 – А. Лома: Од Теранде до Призрена, од Скарда до Шаре. Топономастика јужне Метохије као огледало њене далеке прошлости, *Глас САНУ СССХСVIII* (Одељење језика и књижевности књ. 20), 49–61.

Лома 2008 – А. Лома: Бели шатор, *Глас САНУ CDIX* (Одељење језика и књижевности књ. 24), 121–130.

МАРОЈЕВИЋ 1985 – Р. Маројевић, Прилози творбено-семантичкој реконструкцији староруских топонима, ОП VI, 21–58.

МЛАДЕНОВИЋ 2007 – А. Младеновић: *Повеље и љисма десјојта Сјефана. Тексти, коментари, снимци*, Београд.

НЕРОЗНАК 1983 – Вл. П. Нерознак, *Названия древнерусских городов*, Москва.

ОП – *Ономајолошки љрилози*, Београд.

ПАНТЕЛИЋ 1948 – Д. Пантелић: Попис пограничних нахија Србије после Пожаревачкога мира, *Сјоменик САН* 96, 4–41.

ПЕШИКАН 1981 – М. Пешикан: Из историјске топонимије Подримља, ОП 2, 1–92.

ПЕШИКАН 1982, 1983, 1984 – М. Пешикан: Зетско-хумско-рашка имена на почетку турскога доба, ОП 3/1982, 1–120, 4/1983, 1–135, 5/1984, 1–182.

ПЕШИКАН 1986 – М. Пешикан: Стара имена из доњег Подримља, ОП 7, 1–119.

РОСПОНД 1972 – Ст. Роспонд: Структура и стратиграфија древнерусских топонимов, *Восточнославянская ономастика*, Москва, 9–89.

СП – Српски поменици XV–XVIII века, изд. Ст. Новаковић, ГлСУД XLII/1875, 1–152.

СПОМ. – *Сјоменик Српске краљевске академије*, Београд.

СРЕЗНЕВСКИЙ – И. И. Срезневский: *Материалы для словаря древнерусского языка по письменнымъ памятникамъ* I–III, Санкт-Петербургъ 1893–1912.

ЧАЈКАНОВИЋ 1924 – В. Чајкановић, *Студије из религије и фолклора*, 7. Секула се у змију прећворио, Београд, прештампано у id.: *Мии и религија у Срба*, Београд 1973, 35–45.

ШАБАНОВИЋ 1964 – Х. Шабановић: *Турски извори за историју Београда*, књ. I св. 1: *Турски каѿасѿарски ѿйиси Београда и околине 1476–1566*, Београд.

*

ЛОМА 1991 – А. Loma: Vorslavisches Substrat in Serbien, *Die Welt der Slaven* XXXVI, 99–139.

ЛОМА 1998 – А. Loma: Mundartliche Gliederung des späten Urslavischen und frühe slavische Stammesbildungen. Mit besonderer Rücksicht auf die sorbisch-serbischen Isolexen, *Prasłowiańszczyzna i jej rozpad*, Warszawa, 143–160.

ЛОМА 2007 – А. Loma: Das serbische Personennamensystem, *Europäische Personennamensysteme. Ein Handbuch von Abasisch bis Zentralladinisch*, hrsg. von А. u. S. Brendler, Hamburg, 669–687.

ЛОМА 2010 – А. Loma: Altserbisch *měropъhъ*, *Slavia* 79/1, 81–92.

PROFOUS 1–5 – А. Profous: *Místní jména v Čechach* I–V, Praha 1947–1960.

PUHVEL 1989 – J. Puhvel: *Comparative Mythology*, Baltimore/London.

ROSPOND 1983 – St. Rospond: *Słowiańskie nazwy miejscowe z sufiksem -jъ* (Acta Universitatis Wratislaviensis No 526), Wrocław.

ROSPOND 1984 – St. Rospond: *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław etc.

SP – *Słownik prasłowiański*, pod red. F. Sławskiego, Wrocław etc., 1974–.

SSS – *Słownik starożytności słowiańskich* 1–8, pod red. W. Kowalenki, G. Labudy i T. Lehr-Splawińskiego, Wrocław etc. 1961–96.

SVOBODA 1964: J. Svoboda, *Staročeská osobní jména a naše příjmení*, Praha.

Aleksandar Loma

OLD SERBIAN PLACE NAME ČRNJEGOJNO

Onomastic insights into the social history of the pre-feudal age

Summary

The paper deals with Old Serbian place and proper names, most of them from Kosovo-Metohija region, which may be interpreted as reflecting social relationships and institutions of the pre-feudal age. The place name Črnjegojno in Metohija serves

as a starting point for considering a few proper names (*Črnjegov, *Sirogov, *Sirogost), attested only toponomastically, based on the idea of nourishing orphans and poor people and presumably originated among the tribal aristocracy; in addition, the original meaning of OSerb term *тѣрорънъ* 'serf, bondman' is discussed. Another place name from Metohija, *Trěbovitići*, provides an instance of the pre-Christian ideology traceable in Old Serbian onomasticon (Slavonic *trěba* 'heathen sacrifice'). Compound names with *voj*, *kraj* and especially *vlk* 'wolf' seem to have had something to do with those warrior bands which foreran the formation of the medieval nobility. The name of a mountain near Dečani *Ujezdna* and that of a district on the slopes of the Mount Šara *Opolje* exemplify the presence in the toponymy of ancient Slavic terms brought from the north, related to the customary right and the territorial organization (*ujězdъ 'portion of land, whose boundaries were set by riding on horseback around it'; *obpolъje 'agglomeration of agricultural clan settlements').